

DE NSB

‘O zeker, er zullen in onderdelen fouten begaan zijn in onzen strijd, want niets menselijks is ons vreemd. Maar de groote lijn was en is kaarsrecht, zuiver en eerlijk. Wij behoeven den geschiedschrijver niet te vreezen.’

Toespraak NSB-leider Anton Mussert, ‘Twee werelden botsen’, 29 mei 1939

‘Het fascisme is niet gebonden aan grenzen, het is een universeel verschijnsel op dit oogenblik. (...) Het zit in de lucht en Mussert haalt het uit de lucht. Het is de nieuwe lente, het nieuwe geluid en men houdt het niet tegen.’

Toespraak NSB-propagandist Emanuel Reeser, 10 maart 1936

‘Dat niettemin de NSB door de jaren heen toch iets anders is gebleven dan eenvoudig een politieke partij, dankte zij wel voornamelijk aan haar kern en aan de omstandigheid, dat het vrijwel niemand materieel voordeel kon brengen zich bij de NSB aan te sluiten en daarmee voorgoed in zijn kring – van welke aard die dan ook mocht zijn: zijn familie, zijn buurtgenoten, zijn belangrijkste relaties – te worden getekend. Of zo’n lid nu laarzen en een koppelriem droeg of zijn insigne onder de lapel van zijn jas stak, deed er niet zoveel toe. Eenmaal met de vinger op hem gewezen (...) werd hij zonder meer voor “Hitlerknecht” aangezien, voor iemand die de “horde” voorstond en het “geweld” zedelijk verantwoord achtte. Wanneer men hem om allerlei redenen niet verstiet, beschouwde men hem op zijn best als goedgelovig slachtoffer van brutale onnederlandse machten.’

George Kettmann, voormalig redacteur *Volk en Vaderland*, Strafgevangenis Scheveningen 1953

‘Het nationaal-socialisme kent geen compromis. Voor ons is er alleen volledige overwinning of ondergang.’

Volk en Vaderland, 23 april 1937

Edwin Klijn & Robin te Slaa

DE NSB

DEEL 2:

Twee werelden botsen

1936-1940

Boom

**NOT
FONDS**

Democracy & Media
Foundation Stichting
Democratie & Media

Deze uitgave is mede mogelijk gemaakt door financiële bijdragen van het NOT-fonds, het Prins Bernhard Cultuurfonds en Stichting Democratie en Media.

Vormgeving omslag: Studio Jan de Boer

Vormgeving binnenwerk: Steven Boland

© 2021 Edwin Klijn en Robin te Slaa

© 2021 Boom uitgeverij Amsterdam

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bijvoorbeeld een (digitale) leeromgeving of een reader in het onderwijs (op grond van artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot Stichting Uitgeversorganisatie voor Onderwijslicenties, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-uvo.nl.)

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

ISBN 9789461058386

NUR 680

www.boomgeschiedenis.nl

www.boomuitgeversamsterdam.nl

Inhoud

Inleiding: een grenzeloze eindstrijd	15
Het begin van een nieuw tijdperk	15
Een revolutionaire ideologie	17
‘Europeesche internationale der nationalen’	19
Radicaal, gematigd of gematigd radicaal?	21
Het nu van toen	22
DEEL 1 DE ‘LEGALE’ REVOLUTIE	25
1. De ‘legale’ revolutie	27
Het jaar der activering	27
Debuut in het ‘Praathof’	33
De Raad voor Volkshuishouding	37
Mussert in Amsterdam: geclausuleerd antisemitisme	39
De niet geruisloze mars van de NSB: geweld als doel en middel	44
2. De NSB en Duitsland	52
Het Duitse krachten spel en de Nederlandse nationaalsocialisten	52
Illegale activiteiten van de nazi’s op Nederlands grondgebied	60
De NSB versus de ‘Sovjet-Volkenbond’ en de Franse, Britse en Russische ‘oorlogspolitiek’	64
Hitlers Rijnlandcoup	66
Duitse connecties of Stürm in een glas water?	68
3. De opmars van de volksen	74
Brochure nr. 5 Staatkundige richtlijnen: de christelijke, Dietse volksstaat	74
Reydons Blutsgemeinschaft	80

Volkse bolwerken	82
De hartelijke betrekkingen van Mussert met een overtuigde antisemiet	85
4. De NSB versus de Rooms-Katholieke Kerk	88
Terugblik: katholieke eenheid en internationaal krachtenspel	88
Vorbereidingen voor een Vastenmandement over de NSB	92
De onvermoeibare lobby van een gekwelde edelman	96
‘Wij zijn de politieke toekomst’	98
De bisschoppelijke veroordeling van de NSB	100
5. Een fascistisch Europa of communistische overheersing	106
‘De aarde trilt van den strijd der botsende wereldbeschouwingen’	106
Een nieuw Europa of vernietiging door ‘het wereld-communisme’	108
De ‘geest van het nationaal-socialisme’ groeit in België	110
6. De eerste Hagespraak en de volkse tendenzen in de NSB	112
‘Dat land, waar de ziel van ons volk nooit stierf’	112
Zelfnazificering onder invloed van de volksen	116
Het Dietse streven: ‘een hulpmiddel in onzen strijd’?	121
7. Georganiseerd geweld	126
De weerbarstige praktijk	126
Oranjuhulde op de Dam: in volle oorlog met het systeem	130
De Wet op de weerkorpsen	132
Daden van terreur: Abcoude, Katz en De Dageraad	134
De WA-geest waart nog altijd rond	136
8. Vrienden en vijanden in Rome	140
Mussert op audiëntie bij Mussolini en Pacelli	140
Een antiklerikaal offensief	144
Het internationale fascisme versus de Rooms-Katholieke Kerk	147
9. Hogewind en Van Duyl op missie in Nederlands-Indië	149
Van ‘Wild-West’ naar rustige Oost	149
De Indo-Europeaan en het rassendenken	153
Chinezen als burgers in de honderdste graad en kolonisatie van Nieuw-Guinea	156
Het naspel: waakzaamheid en rassendenken met de rem erop	158
10. Rost van Tonningen sluit zich aan	161
Gereguleerde contacten met de nazi’s	161
Van Volkenbondfunctionaris tot volbloed nazi	164
Een ijverig en gewaardeerd lid	170
Rost ontmoet Hitler	173
De ‘Ausweisungsstreit’: een demonstratie tegen Nederland minus de NSB	176
11. Reputatieschade	180
Van Geelkerken brengt de NSB in diskrediet	180
Devaluatie en ‘onvaderlandslievende schobbers’	182
De brochures Wessels: een beschonken snolletje en dure hobbypaarden	188
Georganiseerd geweld tegen vrijdenkers	192
12. Opnieuw tegenstand van confessionele zijde	198
Verzet tegen het bisschoppelijk gezag	198

De Nederlandse Hervormde Kerk en Boissevain	204
De generale synode van de Gereformeerde Kerken veroordeelt de NSB	208
13. De verloving van Bernhard en Juliana	213
Een Duitse naziprins?	213
14. De Leider ontmoet de Führer	219
De Reichsparteitag der Ehre als inspirerende netwerkomgeving	219
Het Nationale Dagblad presenteert zich	224
Mussert ontmoet Hitler	227
15. Radicalisering op alle fronten	234
Mussert als bruggenbouwer	234
Radicalisering en ‘inzinking’ bij de Indische NSB	238
Strijdlustige partijgenoten	240
Een volkse denktank en heidense denkbeelden	243
Duitse voorkeur voor de NSB en de ‘concurrentie’	245
Vrees voor landverraad	247
Revolutionaire sentimenten en onvrede: de balans over 1936	248
16. Een rel rondom het huwelijksfeest van Bernhard en Juliana	251
Verslechtering van Nederlands-Duitse verhoudingen	251
Een Duits persoffensief en Nederlandse wiedergutmachung	252
17. ‘Alles wat de N.S.B. wil en doet is Duitsch’	256
Italiaanse of Duitse steun aan NSB?	256
Bewondering voor de sociaaleconomische prestaties van nazi-Duitsland	258
De ‘continentale roeping van Duitschland’ en Nederlands taak	259
De moeizame verhouding tussen Nederland en Duitsland	262
Een ‘Nationale Kerk’ en een van ‘Joodschen Oosterschen geest’ gezuiverd christendom	263
Het Nationale Dagblad steunt de antiklerikale repressie van de nazi’s	266
18. Himmlers discipelen in de NSB	268
Staatsbelang vóór ideologische verbondenheid	268
Behandelen als gast of ‘Kampfesgenosse’?	269
Het nationaalsocialistische netwerk van een jonge freule	271
Rost ontmoet Himmler	273
19. Antisemitisme en rassenleer breken baan	276
Van Geelkerken: de NSB kent geen rassenleer	276
Antisemitische stereotypen binnen de beweging	278
Het gevreesde ‘maar’ van Mussert	281
De ‘Weckruf’ van Arie van der Oord	282
Farwerck: raszuiverheid en Godsvertrouwen	285
De volkse revolutie binnen de NSB	289
20. Grondwetsherziening: de weerbare democratie in verweer	293
Verbod voor antidemocratische partijen	293
De grondwetswijziging: verbod voor ‘revolutionaire’ volksvertegenwoordiger	296
Constitutioneel paniekvoetbal	303
21. De verkiezingen van 1937	307
Overspannen verwachtingen	307

Mobilisatie en infiltratie	308
Tegen de boycot van ‘de huisknechtenpers’	309
‘Ze zijn sterker en talrijker dan ik ooit dacht!’	311
Aanvaringen met het democratische establishment	313
De rel rondom kandidaat-senator Pont	314
Geruchten en wedijver bij de kandidaatstelling voor de Tweede Kamer	316
Een positief stemadvies van Landbouw en Maatschappij?	319
Interventies van de Katholieke Kerk en het Mussoliniregime	320
‘De stervenden groeten u’	321
Intimidatie en geweld tijdens de verkiezingsstrijd	323
‘De mensen willen ons niet’	327
DEEL 2 CRISIS	331
22. Reorganisatie en een gematigder koers	333
Leedvermaak en ontgoocheling	333
Werken aan ‘de inwendige versterking’	336
Een doortastende crisismanager en weigerachtige hoofdredacteur	338
Hogewinds afkeer van de ‘zwijnenpoel’	341
Twee veelbelovende krachten	343
Orde op zaken stellen in de Indische NSB	344
De discussie over de verkiezingsnederlaag en Musserts koerswijziging	345
23. Dreigende desintegratie	350
Van Duyls heimelijke machinaties	350
Radicale volksen organiseren zich buiten de NSB	353
Duits grensverkeer	357
Een wedstrijd in het schelden op Joden	360
‘De mannen om Mussert’	361
24. De ‘opstandoperette’	364
Bedrijf 1: de kwestie-Van Duyl	364
Bedrijf 2: de samenzwering van Van der Goes van Naters	369
Intermezzo: een uittocht van prominente leden	375
Slotakte: de Hagespraak der Getrouwen	377
25. De ideologische heroriëntatie	383
De drie bronnen van het ‘Nederlandsche nationaal-socialisme’	383
Mussert zwijgt over vrijmetselarij en vorstenhuis	388
Tegen rasvermenging en Joden: het volk als raciale entiteit	390
Farwerck en de ‘Neuheidische Richtung’	391
26. Reorganisatieperikelen en ander ongemak	394
Een partijzuivering en leegloop van de beweging	394
De Fichte-Bund en ‘nazi-pastoor’ Leonards roeren zich	397

De Tweede Kamerfractie van de NSB	399
Parlementaire kritiek op Duitse propaganda in ons land	400
Interne kritiek op de 'heidensche richting' en het 'anti-christendom'	404
Fascisten buiten de NSB? Een les voor toekomstige opposanten	405
Vormingsleider Vervloet verzoent: heidendom is niet anti- maar 'vóór-christelijk'	407
27. Het rampjaar loopt ten einde	410
Een opmerkelijk interview	410
Tegen de naturalisatie van 'volksvreemde elementen'	412
Onrust in de Indische NSB en kritiek op de 'ariëridioten'	413
Van der Laaken gaat los: 'de handen tintelen, de oogen schitteren'	416
Eindejaarsbalans	418

DEEL 3 EEN HARDE KERN VAN GELIJKGEZINDEN 421

28. De beweging herpakt zich	423
Zelfstandigheidspolitiek versus collectieve veiligheid	423
De harde kern die bleef	426
Orde op zaken	429
Rost manifesteert zich	432
Poldernazisme	436
Het brede draagvlak voor antisemitisme	440
Een nauw verwante organisatie van antisemieten	442
De strijd wordt hervat	444
29. Oostenrijk en Oss: nieuw elan	446
De Oostenrijkse vrijheidsstrijd	446
De Duits-Nederlandse verhoudingen	448
Europa op weg naar de eindstrijd	451
De 'Joodsche overstrooming'	456
De zaak-Oss	460
30. De zaak-Van der Laaken	466
Een noodgreep van Mussert	466
Crisis en schadebeperking	468
31. Wetenschap in dienst van het nationaalsocialisme	474
Herontdekking van het Noordras en 'rasveredeling'	474
Van 'volkseigen' tot Groot-Germaans	478
32. Vierde Hagespraak: de internationale revolutie voltrekt zich	481
De anti-Tsjechoslowaakse campagne van de nazi's en de NSB	481
Een zelfstandig nationaalsocialistisch Nederland	484
De 'Europeesche internationale der nationalen'	486
Tussen 'Dietsch' en 'Duitsch'	491
Warme contacten met nazi-Duitsland	494

33. Van Geelkerken en D'Ansembourg in Nederlands-Indië	498
De toestand van de Indische NSB	498
Het proces-Van der Laaken en de 'geheime opdracht' van Mussert	500
Van Geelkerken en D'Ansembourg: NSB en Duitsland staan los van elkaar	504
34. De Joodse vluchtelingenstroom en het epidemische antisemitisme	509
'Wohin mit den Juden?'	509
Mussolini bekeert zich tot rassenleer en antisemitisme	512
'De dag der bevrijding nadert!'	513
Bezorgdheid over de Jodenhaat	517
35. Het Verdrag van München: de oorlog die er niet kwam	521
Neurenberg: Reichsparteitag Großdeutschland	521
Het Defensieverbod aangescherpt: ook NSB-mantelorganisaties uitgesloten	524
De conferentie van München	526
De internationale revolutie	531
36. Het andere Nederland	535
De 'arbeidsgemeenschap' van de NSB	535
De Nationaal-Socialistische Vrouwenorganisatie: 'Het hartvuur heilig, het haardvuur veilig!'	539
Rechtspraak op basis van het 'gesundes Volksempfinden'	541
De afdeling Vorming: het klaarstomen van een ideologische voorhoede	543
Het onderwijsplan van Mussert	545
37. Mussert sluit de NSB voor Joden	547
Wil Rost NSB-leider worden?	547
Mussert pleit voor een 'Joodsch tehuis'	550
Duitse steun voor Het Nationale Dagblad	553
38. De Reichskristallnacht	556
Voorgeschiedenis van de anti-Joodse geweldscampagne	556
De NSB en de Reichskristallnacht	558
Een 'Joodsch tehuis' als oplossing voor een internationaal probleem	561
Protesten tegen vluchtelingenbeleid en 'onderwereld-journalistiek'	563
39. Een antisemitische campagne: de Jodencyclus	566
'De Joden moeten er uit'	566
De geheime missie van Rost	568
Een 'Joodsch tehuis' in Zuid-Amerika	571
Deportatie naar een onherbergzaam oord	573
De nieuwe missie van Rost	576
Een collecte voor niet-Joden: 'Zorg voor eigen volk'	578
40. Twee werelden botsen	583
Joden sturen aan op een wereldoorlog	583
List, bedrog en beestachtige moordzucht	585
Een conflict tussen Rost en Mussert?	586
41. De verslechterende Duits-Nederlandse betrekkingen	590
Gidsland Duitsland	590
De NSB dringt aan op Duitse sancties	591
De regering wil goede betrekkingen met Duitsland	596

Rosenberg over Guyana als 'Joodsch reservaat'	599
Een wetswijziging tegen de NSB en het vernietigen van belastend materiaal	601
Een zweem van landverraad: de zaak rondom burgemeester Egon von Bönninghausen	603
42. Opnieuw rumoer rond de zaak-Oss en de Indische NSB in verval	606
'Oss is een rotte plek'	606
Vier vuisten in de Tweede Kamer	610
Het 'geldzaakje' Nederlands-Indië in verval	611
43. De Duitse inval in Praag	614
Blufpoker in Berlijn en Hollandse koopmansgeest	614
Praag: voorbij 'het volksche beginsel'	617
Mussert radicaliseert verder	620
44. De Provinciale Statenverkiezingen: door een zee van modder naar het vaste land	625
Een moeizame start	625
Een antisemitische campagne	627
Strijd tegen 'parasieten' als ideologische bouwsteen	630
Geen plaats voor een Seyss-Inquart	633
Boerenpropaganda	636
De laatste maanden voor de verkiezingen	638
De verkiezingsdag	640
45. Mussert ontmoet Likus: een open sollicitatie	644
Peraat voor volk en Vaderland	644
Duitsland voert de internationale spanning op	648
'De muilkorf voor het nationaal-socialisme in de maak'	650
De Nationaal-Socialistische Bond van Nederlanders in Duitsland	652
46. De vijfde Hagespraak: verslapping en futloosheid	656
Een verplicht nummer	656
De Hagespraak: doorzetten in een eenzame strijd	658
Duitse kritiek op de NSB	660
47. De gemeenteraadsverkiezingen in Amsterdam	664
De kop van de slang afhakken	664
Antisemitisme in verschillende gradaties	668
De aanslag op IJssalon Koco	671
Verkiezingssucces voor de NSB	673
48. Een raciaal keurkorps binnen de beweging	677
Wat biedt de NSB de jongeren? 'Niets!'	677
Feldmeijers Mussertgarde	679
De stille opbouw is begonnen	684
Ras is adel: raszuiverheid als ideaal	686
49. Oorlogspsychose en een onverwachts monsterverbond	688
De strijd tegen de inquisitie is begonnen	688
De vorming van 'het eerste dictatuur-ministerie'	692
Een verbitterde Rost zoekt zijn heil in Duitsland	694
Musserts zelfpromotie in Duitsland en een bezoek aan de Duce	697
Het Molotov-Ribbentropact	699

50. Een ideologische oorlog breekt uit (september 1939)	707
'Broederstrijd'	707
Nationale eenheid minus 'de egel in het Volk'	712
De strijd in het oosten: een ordening op 'volkschen grondslag'	714
Mussert: Joodse vluchtelingen uit Duitsland naar interneringskampen	718
51. Stilte voor de storm (oktober 1939)	721
Een eenzame Fremdling van de beweging	721
Nederland als 'een groot volksch blok' in het nieuwe Europa	725
52. De vijfde colonne (november 1939)	729
De NSB betrokken bij uniformsmokkel?	729
'Wat niet in ons Volk behoort, zal er uit moeten'	732
Het Venlo-incident	736
Het angstweekend van 11 en 12 november	738
Dubbelspel van de NSB bij het Venlo-incident?	741
Verdachte zaakjes	744
53. Alles of niets (december 1939)	747
'Een onbelangrijke volksgroep met belangrijke vrienden'	747
Politie-invallen bij de Mussertgarde	749
Abnormale zaken in abnormale tijden	750
'Dietsch' versus 'Groot-Germaansch' in de Mussertgarde	752
Wegbereiders van de volkse revolutie	754
Mussert en Rost: de rollen omgedraaid	755
54. Dag der Overwinning nabij (januari 1940)	760
Het jaar van de waarheid	760
Duitse steun voor een 'Groot-Nederlandschen Staat'	763
Ledenverlies	766
Financiële nood	768
Klaar voor de ultieme beproeving	769
NSB-hulp bij een Duitse inval: Sport en Spel	772
55. Een volks Europa in wording (februari 1940)	778
Mussert op het Leidersappèl: vergeldingsacties voor elke vermoorde NSB'er	778
Het Hoofdkwartier grijpt opnieuw in bij de Mussertgarde	779
Rost: putschplannen en mislukte vredesmissie	781
Mussert: kastanjes uit het vuur halen en dan weer opdonderen	783
'Joden vluchten met ons goud'	785
56. De nieuwe lente (maart 1940)	788
Nieuwe maatregelen in aantocht	788
Volkse bespiegelingen over recht en pro-Joodse NSB-pamfletten	793
Sport en spel: Herdtmanns 'legertje'	795

De geheime missie van de Mussertgarde	798
De kogel voor spionnen!	802
Een lenteoffensief: 'De nieuwe orde' komt er zonder stembiljetten	803
57. De Duitse inval in Denemarken en Noorwegen (april 1940)	808
Het verraad van Vidkun Quisling	808
'Zoete, hoopvolle dromen'	811
Van Geelkerken: leven met het nationaalsocialisme of kapotgaan in de democratie	814
Spionageangst	816
58. Op de rand van de afgrond (19 april 1940 - 8 mei 1940)	819
Staat van beleg voor het hele land: repressie, wantrouwen, rancune en hoop	819
'Redster uit de nood'	823
Met gekruiste armen toezien	826
De internering van Rost, Feldmeijer, Kröller en Van der Oord	829
59. De laatste dagen	837
Beduchtheid voor 'Quislingerie'	837
Partijverbod op komst?	841
60. Epiloog: oorlog	843
NSB'ers uit Duitsland strijden voor Mussert tegen Nederland	843
'Hoe de leider voor volk en vaderland behouden bleef'	845
Nederland vecht	846
Angst en chaos	849
Slotbeschouwing: de internationale revolutie van de NSB	853
Dankwoord	861
Lijst van afkortingen	863
Bronnen	867
Illustratieverantwoording	887
Noten	889
Personen- en plaatsnamenregister	987

Inleiding: een grenzeloze eindstrijd

Het begin van een nieuw tijdperk

Het jaar 1936 gold binnen de Nationaal-Socialistische Beweging (NSB) als het begin van een nieuw tijdperk in de heroïsche strijd om een herboren Nederland en een ‘nieuw Europa’. Het gedenkboek *Voor Volk en Vaderland* uit 1941 besteedde dan ook ruimschoots aandacht aan dit historische jaar:

Slechts weinig volksgenooten, die het jaar 1936 in den strijd der Nationaal-Socialistische Beweging hebben mee-beleefd, zullen op het oogenblik zelve een besef hebben gehad van het groote belang dat dit jaar voor de toekomst van hun Volk zou hebben.¹

In de gecanoniseerde geschiedschrijving van de NSB vormde 1936 een kanteljaar. Het tijdperk van het ‘gemakkelijke nationaal-socialisme’ was voorbij. De ‘hoera-fascisten’ – politieke gelukszoekers die om een veelvoud aan weinig verheffende redenen hun heil bij de beweging hadden gezocht – dropen af. De NSB-leiding stond voor een geweldige taak. De overgebleven leden moesten worden opgevoed tot een harde kern van toegewijde strijders voor het ware nationaalsocialisme. Een andere verandering was volgens *Voor Volk en Vaderland* gelegen in de ideologische oriëntatie van de beweging. Vanaf 1936 presenteerde de beweging van ir. A.A. Mussert zich meer dan tevoren als exponent van een Europese, fascistische revolutie. De katalysator voor deze ontwikkeling was Musserts onvoorwaardelijke verdediging van Mussolini’s veroveringsoorlog tegen Abessinië (het huidige Ethiopië), die plaatsvond tussen 3 oktober 1935 en 7 mei 1936.² De NSB had daarmee – *Voor Volk en Vaderland* citerend – de ‘lotsverbondenheid met den strijd van de nieuwe Europeesche ordening’ aanvaard.³

Al vanaf de oprichting op 14 december 1931 beschouwde Mussert zijn beweging als representant van een stroming die niet ophield aan de grenzen van ons land. Het